

Welat

VERROJ

Ziwan nasname yo, ziwan rûmet o... Pêveka Azadiya Welati ya, belaş a. 4-02-2013 Hewtane HÛMARE: 39 E-mail: welatverroj@gmail.com

Cizîrî pîyê otomotikî yo

Tarîxa kurdan de zaf pîr û pîyê kurdan estêy. Îsmaîl Rezzaz El Cizîrîye Kurd zî nînan ra yo. Zanistîy ze pîyê otomotikî zanê. 1200 de bi awî zaf robot viraştê û berê ilmî hîra kerd

AKP hîrê meymûnan kay kena

Mayên Şemîyî 410 hewteyo ke gedeyên xo geyrenê. Ema dewlete ra heta ney gamî çit çîno. Waya Maksüt Tepeli, Turkan Tepeli ard ziwan ke maya ay 90 serreya û hesteyên lajê xo wazena. Goş, çim û fekê dewlete ze hîrê meymûnan giroteyo û çik zî nêkeno û nêvano. Bi hezaran mayîy hesrên çiman rînay ke vengê ïnan bişero hikûmat AKPî û dewleta Tirkîya ema nafile eyseno.

Nazim Babaoglu JÎTEM kiş

1990 de kurdan ardê ziwan ke JÎTEM qetil keno. Ema hikûmat nêsi ïnan ser. Ewro raşîya kurdan vejya. Vîcdanê qetikarê Babaoglu tahamul nêker itîraf kerd ... RÜPEL - 4

Sîyasîyan rê çik çîno?

Hikûmat nêy rojan de qanûn qanûnî ser de vejeno. Ema semedê mafê kurdan bi qanûn bikê himakî çik zî çîno. Tikeye giroteyên edlî verdanê. Sîyasîyan rê veng çîno... R-5

TOKÎ gunî vinî kena

TOKÎ Kurdistanî de her roj gunî vinî kena. Shar bi derfetên xo karê xo keno. Wan, Dêrsim, Amed û yên bînî de binesazî û seresazî, talankerdişî ra xeripyayo... R-5

Heme Şarî Rûmetdarî

Zerweş Esnaw 7

CHP de zîhnîyet

Nesrin Orak 3

Teybeteya Sêwregî zaf o

Hetan nê serrên peyînan de zî, hime ê xerabeyên verînan estî bî. Bîrî sarincî, kemerî, desê qasr û qonaxan estî bî. Goreyê min. Nê girê ke seno kelay û şaristanî virazîyayê, dest duşane viraştena nê giran, hima hima zey viraştena pîramîdên Misirî zehmet o

HÎKMETO ŞİLANIJ

Sêwrege nabênen Amedî û Rihayî de ca gena. Ti vaje ke hordinâ şaristanan ra ji dûreya ci hendê pê yê. Ema ra-yîra ke newe virazîyaya, Sêwrege taynekê nezdî Amedî kerda. Bi goreyê naya, asfaltî ra dûreya (mabênen) Sêwreg û Amedî heştay û hewt 87 km yo. Sêwrege û Riha zî 91 km yo. Yanê, Sêwrege goreyê Riha çend km yî Amedî ra nezdî ya.

Dima komara tirkan de, sifte bi Amedî ra girêdeye bi. Bahdo bi serê xo bina şaristan. Bahdo zî 1926 de şaristaneyâ ci werzena, bina şarçe û bi Rihaye ra girêdayena. O dem, ra heta nika Sêwrege yew şarçeya şaristana Riha ya. Goreyê erdnîgarî û şenayeyî (nifûs) ê şarçeyanê bina girdêri ya.

Bandora Akadan ya Sêwregî ser
Nameyê Sêwrege, bi kamcin ziwanî yo, kes nêzano. La zey, Amed û Riha, zey Ferat û Dîjle ya. Nameyê do cayeke yo. Nameyê do qedim o. Senîn ke Akadan verê Îsayî 2300 serr nameyê Ferat nayo pa û hetanî nika ameyo. 4300 serrê ke ma hewna ey nameyî ra Sêwrege.

Akadan Sêwrege rê vato ‘Sewa worah’. Asûran, ‘Sewawerek’. Îranîyan (Sasanî) zî vato ‘Sûrk’, ‘Serrek’. Ereban qando ke sîyê ci sîya yê (ba-zalt), bi nameya ‘Siyayey’, vato. ‘Suweyda’ fina nameyeke Sêwrege yo. Yew zî ‘Cinabo’ bîyo.

Nameyê Girê Sor

Aseno ke, Sêwrege nameyê zaf tewr bi tewr girota. Hima hima hîrê-çahar hezar serrê ke, no name yeno kardene. Di ney mijarî de, tayê kesî nê serrnanê peyînan de, Sêwrege rê vawê ‘Girê Sor’. Yan zî bi dimîlya ma vajê Giro Sûr. Goreya mi, no nameyê nameyêdo xeter o û kesî, no name name nêşenawito, ne zî kes fahm keno.

Nika Girê Sor nameyê dewe da Sêwrege ya. Des-pances km Sêwrege ra durî ya. Qande ke, gir pa yo beno zî deme tay kesan hina namekerdo. Ez nêşena nika çimeyê ci vaja. Nêşeyê ke wina, bahdo virazîyayo.

Şaristan xoşmeyê yew gire viraştey de bîya şen. Herkes zano ke Me-

Diz a Sewregî zaf kan a

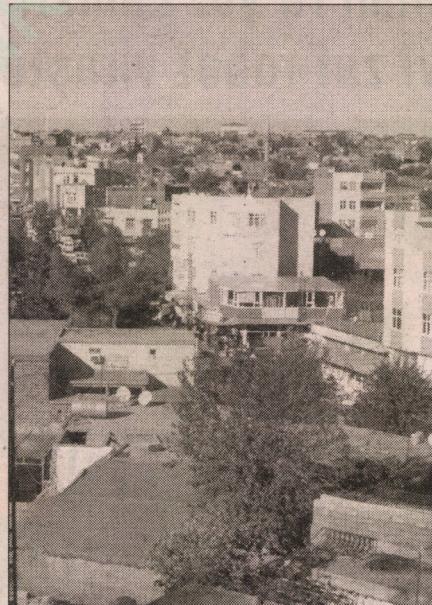
Xusîsetê (tatbete) Sêwreg jew jî çosmeyê na kela (diz) ya ci cayêdo bi aw o, awî yo. Çosmeyenî awî bi teknîke veriya, bi serebana binê erdi ante berde cayê teybetan de kom kerdê, kerdê iney kerdê queser ê. Wextê wextan de cayo kê nika ci re vanê Qanlıqûyû wija mergbîyo. Heme ca awzêm bi pêro çamûr û qamîş û vaşo awî tede bîyo kîho. Nika ê awî aroj vist û çar seatî hinê bêawahî herikyena, şina kewnê kerizan mîyan.

Goreyê 2012î nika homar (nufus) Sêwreg, şarçe (sûke) 120 hezar a. Dewan jî 105 hezar o.

zopotamya û Hîlal o ke altûnî de na gire hina viraşteya. La belê, girê ke zey gire Sewrage zaf kemî yê. Aqil û fahme kesî nêgeno ke, bi şelagana hintayê her kom bîya pêser û pa hebdo giredo gird virazîya yo.

Ze tila Hewlerî yo

Gir hendo ke gird û bere virazîyaya ke, ser o zî kela virazîya ya. Ez van qay, Hewlere de girê do hina viraşte est o û kela Hewlerî jî ê girî ser o virazîya ya.

Gire Sêwreg nezdiya hîris-çewres metra berz û disey-hîresey metra jî hera yo. Demê xo de şaristan ê giri ser na idare biya. Hetan nê serrên peyînan de zî, hime ê xerabeyên verînan estî bî. Bîrî sarincî, kemerî, desê qasr û qonaxan estî bî. Goreyê min. Nê girê ke seno kelay û şaristanî virazîyayê, dest duşane viraştena nê giran, hima hima zey viraştena pîramîdên Misirî zehmet o.

Deş û koyan de kamikî se kenê?

Raya ke Amed ra hetê Rihaya şina, a rayîri ra vane rayîra Sêwrege ya kan. Cêrê a ray de, yanê vakur, vakurerojawan û vakurerojhilate de dewê dimîlyan ê. Wijayan de dimîlyan cuyenê. Nafin, cêr ê rayîri de, yenê

vaşûrî, vaşûrerojhilate zî dewê kurmancan estê. Wijayan de zî kurmanci cuyenê. Bi neya piyay piya kişa dimîlyan de tayê dewê kurmancan û kişa kurmancan de zî tayê dewê dimîlyan est ê.

Mintiqâ ke tede dimîlî cuyene. Vija de veşî cite nêbena. Na mintiqâ de, tayê caye ci (çoşmeyê feratî) koyê, tayê cayê ci zî, kaş û kuşî yê. Ü erdê ci zî pêro sîyin û sîlange yo.

Yanê demo ke koyê Qerajdaxî teqayo, xeylê sîyê ci pijiqayê, perayê sîyê cayê dûr bîyê û qûç û kerrey û latî. Xora Qerajdax jî pero sîlange yo. Mintiqaye ke dimîlî tede cuyêne verî pêro darûber bi. Yanê xeylê cayê ci daristan bi. Bi darêne mazî û balûyana xemilnayebi. Hîris çewres serra miyan de bi hemkarîya tayê kesan û qereqolan, nê dar û darîstanî perin day xizaran ver û bîrnay. Berdî rotî.

Na mintiqâ dimîlyan de vêşiyê ci heywanî (mey-mêşna, bizî, gay) warî kenê. Dilîqe (debar) ci bî ìnana beno. Çoşmeyê feratî de bê heywanî karê awî, karê rez û baxçeyan jî beno. Verî heme zarzewatê Sêwrege pêro wija ra ameyê. Henar, say, miro, müşmiş, incaz, encîl û engûr, pêre wija ra ameyê bazara Sêwrege.

Citkarey û sewalweyekediş zaf o

Mintiqâ kurmancan zî, bê koyê Qerejda xî, pêro deş a. Erdê ci bê sî yo. Ü sereraşt o düz o. Tîya de veşiyê ci cîtêrey kenê. Mintiqâ Qerejdaxî tenya de zey cayê dimîlyan de sî est ê. Qerejdaxij zî karê heywanî, koçerey kenê. Verî de Sêwreg de cîteran xele cew, gilgil, mercû nihay û kuşnê karitê. Nê serranê peyînan de bîrê an artezyenî abiyay. Awî vezîyay. Nika vêşiyê ciyê bînan zî karîyeno. Fina hetê xile, lazût, şamik (fireng, îsot, bancan û piyaz zî karîyeno).

Eşîrên Sewregî zaf ê

Şelîge miyanê Sêwreg zî ti vaje ke nîmanîm dimîlî û kurmanc o. Destê kesî de istastîk çînî yê. Labelê beno zî dimîlî taynekê vêsi bê. Heger reyê eşîray ma vazê maeşkenê hina bimojnê. Bucaxî, Qirwarî, Dêmsî, Qelenderî, Qerexanî, Modanî û na dimîlî yê. Nafin Îzoli, Qeregeçî, Tirkan, Kejan, Çem Endarî, Şexî zî kurmanc ê.

Estbîyayîşê cenîyên serfiraz

Cenîyî ey semedî ra, kişenê. Yan zî veşnenê. Verîn ra, Sumeran de, Hîtitan de, Akadan de, Babilan de, Yûnan û Romayan de cenî tim esîr a. Tim 'binê mexlûqatî de', heqê cuyayîşê cenî û estbîyayıse cenî çinê-bîya tenê Zerduşey de esta

ELIDA ZERRÎ

Ma ger biewnê tarîxê insanî, ma vi-nenê kî périnê şarî cenîyan înkâr kenî. Ma vinenê kî cenî her wext kamîyê xo nigirewta. Cenî her wext ze 'xirab yew mexlûq' çimên şarî de ameyo vînayîş. Her wext çayê cenî 'heywanî ra cer' vînay.

Verîn ra yo ke, şarî Hînd vano: "Cenî mîdar ê. Heqê cuyanê cenîyan çîna bi. Ekê mîrdeyê cenî merdo se, gere a roj a cenî zî bim ra. Cenîyî ey semedî ra, kişenê. Yan zî veşnenê.

Verîn ra, Sumeran de, Hîtitan de, Akadan de, Babilan de, Yûnan û Romayan de cenî tim esîr a. Tim binê mexlûqatî de', heqê cuyayîşê cenî û estbîyayıse cenî çinê-bîya.

Heta yew wext, tarîxê Fransa de zî: "Cenî, 'însan a û însan nîya? munaqeşê bîyê. Qirarê dagdeh onawa; 'cenî însan a. Labelê hiz-metkarê mîrde û a lajan a.'

Ma tarîxe Îngilizan ra ewnîyenê ma vinenê: "Milkiyet a cenî çîna. Cenî Încil ra xo nêşkîya bipa wa. Çimkî încil bimbarek yew kîtab a.

Gere cenî no kîtab ra dûr vindera. Çimkî cenî mîdar a, yew mexlûq a!"

Dewlefi cenîyan çinê hesibnenê

Şarî Japon û Çîn zî vatê: "Pê-rinê cenîyan xozayî de, însan nîyê. Heta 'heywanî ra cerr a.'

Şarî ereban de zî cuyayîşê cenî çîna, eke dayikan keynek ardbo se: "Babê in qicî xo bi gan, kena-o binê erdi. Çunke qica keynekan bayikan xora yow şermayış a. Keynekan, rî baykê xo mîyanê miletan de, kena siya û kena çewt."

Verîn ra hata nika, çiqas dîn ameybê se, pêyînê cenîyan ra, heq nîdayê.

Cayê cenîyan her tim merdiman ra bîya cer. Tayê dîn vanê kî: "Mer-dim cenî ra bimbarek a. Yew mer-dim keno di cenî, gere cenîyan merdiman ra secde bikêrî. Pêrin cenî 'seytan' ê. Cenî yew 'mal' a. Cenî 'semedê merdiman amêya' dinya. Tayê dîn zî vanê: "Sebebê guneyê pêro însanan Havva ya. No zî musnena kî, no dinya de sebebê pêrin 'xirabîyan' ze cenî danê moj-nayîş."

Zerduştey cenîyan pawena

Tarîxî mîyan de, dînan de mafê cînyan tenê 'Dînê Zerduş' de dayê. Na dîn de cenî û merdim zey pîya yê. Heta cenî bimbarek a/ firaz a.

Tarîx de qaderê cenî tim wina bîya. Labelê inka zî cenî hêqê xo, azadî ya xo nêgirewta. Cenî inka zî merdim ra cer a. Ma her roj vînenê kî, yew merdim cenîya xo kişto. Yan zî polêsên dewlete cenîyan kişeno û dano piro.

Cenî key xo de merdê ra heqaret vînena. Teberî de zî polîs ra vînena. dewlete ra heqaret vînena. Ü pêrin dewlete zî xo rî vanê ma demokrat ê! Labelê pêrinê înan dewleta demokratik de (!) cenî hewna zî civatî de cayê xo nigirewtê.

Hona zî cenî bîkes a. Hewna zî hê-sirê, merdiman ra cer a.

Ma vanê hintayê, zilm bes o. Cenî ra têcavuz, cenî ra kışyayış, cenî ra heqaret hinî bes o. Cenîyan zî civatî de kamîyeya xo bigerî.

Cenî û merdim gere zey pî bibo, cenî hinî mebermî, cenî zî gere hinî berxudar bibo.

Cenî zaf çî nêwaştê. Cenî heqê xo, cayê xo û kamîyeya xo waşta. Vanê şima bizanê ke: "Ma zî însan ê. Heta ma dayîkê şima yê. Ma dayîkê insaniye. Bizanê kî, estbîyayıse ma serfirazî ya..."

Jiyan

Nesrin Orak

oraknesrin@gmail.com

CHP de zîhnîyeta nijadperestî

Parlamentera CHP, Bîrgul Ayman Guler zî nê qanûnê ser o, Meclisê Tirkîya de, qalkerdiş xo de vana ke: "Şima nêşkenî, nijadperestîya kurdan, se fikro hemdem û averşî-yaye bidi qebûlkerdiş. Şima nêşkenî, şare tirkan û şarî kurdan se pê bivînê." Yew parlementer senî ina vana!

Mîyanê şarî kurd û şarî tirkî de cu-dahî virazena. Bi goreyî min, na ni-jedperestî ya.

Çapenî de na vatişî parlementer cay girot ema zaf wekîlê kurd mîyanî partîya CHP de estê gerekî bertekê Gulerî ra bikerdayê. Ema zaf veng ey kesan ra nêvejîya. Çimkî nêame hesabê inan. Vengê xo nêvetî.

Zaf kesan vatişî parlementer Bîrgul Ayman Guler rexne kerd. Ema Guler vejîya verî cepemenî vat: "Min ina nêvat. Vatişê min bêdil-nay." Zîhnîyeta CHP de dema vi-yarte de zî nijadperestî bî.

Na parlamentera CHPî, dima zî se-rekî CHP Kemal Kılıçdaroğlu rayde yew veynayîş kena.

Na veynayîşî dima, vejîna vera çape-menî û vana ke: "Kamî ke, mi ni-jadperestey ra sûcdar keno, wa ê min ra uzrê xo biwazê."

Vejîya orte ke na wekîle, xoser têne-geyrena.

Rayna aseno ke, CHP mîyan de dima ra nijadperestîye hima zî bi hêz a. Na vatişî Bîrgul Ayman Guler ra dima, parlementerê Sem-sûre Salîh Fîratî û Mêrdinî ra Şa-redarîya Mehserî de zî CHPî ra istifa kerdîy.

Na rewşê do dewam bikero. Sew-bîna merdimen CHPî zî ihtîmaleke gird istifa bikerê. Tenê ey nê lazimo ke yên AKP zî istifa bikerê.

AZADIYA WELAT

Zozan Basın - Yayın Adına

İmtiyaz Sahibi Film, Basın, Yayın,

Halime PARLAK Tan. San. Tic. Ltd. Şti.

Yazılı İşleri Müdürü Tel: 0 (212) 580 63 81

Akasya Sok. No: 23/A Küçükçâmecı / İSTANBUL

Edene: Arslan Güneyoğlu Tel: 0 (322) 346 03 71-72

Gazetecilik, Matbaacılık, Kağıtçılık Yeni

Doğan Mah. 2108 Sok. No: 13/A

Yüreğir / ADANA Tel: 0 (412) 237 48 90-91

Fax: 0 (412) 237 48 89

Nazim Babaoglu JîTEMî kişt

Kurdan serrê 1990 de ardê ziwan ke kurdan JîTEM û yên bînîy qetil kenê. Ema hikûmat nêşî ïnan ser. Ewro raştya kurdan vejya. Vîcdanê qetilkarê Babaoglu tahamul nêker itîraf kerdo û name şirawito

Serra 2011 de Hapîsxane ya Erzirom Tîpa E de girote Aydin Sevînç Teşrîna 2011 de Baroya Riha ra name erşavit. Nameyî de vato ke: "Serra

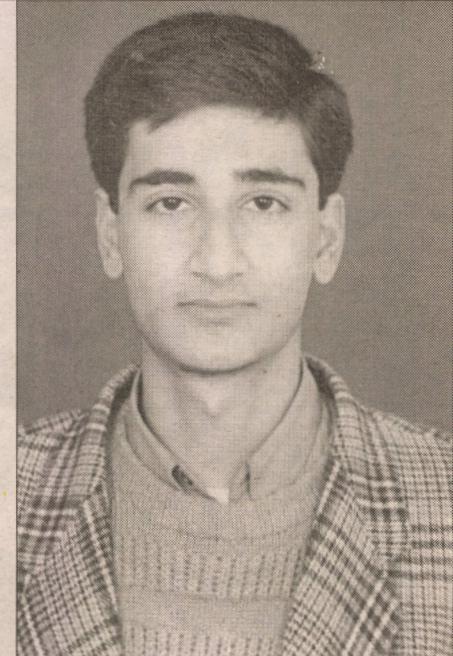
1993 de rojnameger Nazim Babaoglu bi talîmata jîtemî ser de mare şirawitî û ma kişt."

Rojnamegerê Ozgur Gundemî Nazim Babaoglu, semedê xeberî 12 Adara 1994 de şî Sêwregî. Heta nika Babaoglu ra xaber çin o. Vîndibîyayîsi Nazim Babaoglu ser ra, 19 serra viyartî. Ozgur Gundem û malbataya 1994 de ser daye wêzireya zereyî, walîya Ohal û walîye Riha ye çew çarêser nêkerd.

Hapîsxane Erzirom Tîpa E koxusa 4 de girote Aydin Sevînç kiştîse Babaoglu ser cînayet itîraf kerd.

Nameyê itîrafnameyî day Baroya Rihayî. Nameyî de vajîyeno ke: "Dawa ser pawitox wazeni. Zaf Pîşman a. İtîrafa min ser idareya zîndan sewk kena. Sew bî zîndanî de do min bikişê."

Rojnamegeren ma şî zîndanî ema çew / kes nêzona endame jîtemî Aydin Sevînç kam cayî de yo.

Herêmê de 21 hezar ihlalên heqî bîy

İHDa Amedî, ard ziwan ke 2012 de ihlalî heqê merdîman ser de raporeke hadre kerd. Raporî de nusnena kî, 2012 de herêma Rojhîlatê Vaşûrê Rojava de, bi 21 henzar û 107 kesî

nêhaqî bîya. Na serr şerî çeken de 284 gerîlayen HPGî, 237 lejker û polêsan dewleta Tirkîye cuyayışa xo da. 4 henzar û 412 kes zî bîncim girotî. Şerî bi çekin de zî mergidîş merdîman zaf

zed bena.

İHDa Amedî çapemeniyî ra derheqî ihlalkediş mafê merdîman yê Tirkîyayî aşkera kerd. Kombiyayîş ra Sereke İHDYa Amedî Racî Bîlîcî, Sekreterî İHDYî Abdusselam Înceoren û İdareyanîHD Emîn Ermîn, Pawitox Pinar Dalkuş amede bîy.

Wina dewam kerd: "Polêsên dewleta Tirkîye bi her hawayî hezeke zêd bikar ardê. 4 hezar û 412 kesan girotê binçiman. Bi ihlalkerdişen heqan çareserî pirsgereka kurd hal nêbeno. Lazimo ke muzakerey daha xurt bibey. Na erdnîgarî de gunî, hesrîn çiman û ihlalî heqan hewna zî benê zaf."

AKP erîşê ma kena

Sazîya kultura Elewî Hubyar Sultan êrîşa şare elewîyan ser rapor hedra kerd. Raporî de vina vajîyeno: "Hikûmeta peynîyen û nika hikûmeta AKP de elewîyan ser zext û nasname nişnasna devam kena. Èrîsan elewîyan ser zaf zed bena.

Raporî Serekê Sazîya Elewî Hubyar Sultan Ali Kenanoglu wend û ser raporî Serekê Sazîya Elewî Hubyar Sultan Ali Kenanoglu wend û qise kerd û wina ard ziwan: "Na rapora ma, ma heme sazîyen Tirkîye û Ewropayî ra şirawenî. Tirkîya de azadîya dîn û bawerî ewlehî goreya Peymana Ewropa ger bibo ema, erîşa ser elewîyan hewna zî bîyo zêd. Şarî elewî serr 2012 de zî politîkaya zext û nasname nişnasnayîş devam kena." Tirkîya demokratîk û laik nêya. Koke pirsgêrek ay re est o.

Wina qedîna: "Pirsgêrek encax Tirkîya qedexe nasnameya şare elewî bivarezno ke pirsgêrek hal bibo."

Semsûrî de karkeran çalakî wirast

Herêma Sanayîya Organîzê de karkeranî fabrikayî Guçu İplik semedê ke bîy endamê sendikayî, fabrika karkeran karî ra eşt. Karkeran zî des kilometre bi meşî protesto kerd.

Semsûrî Herêma Sanayîya Organîzê de semedê ke karkerî biy endamê sendikayî Guçu û Oz-İplik-İş gurekarê xo karî eştiy.

Girêdanî senîkayî HAK-Îş Oz-İplik-İş endamên eyî ke kar ame eştiş 300 karkeran çalakîya meşyayışi vi-

raştî. Karkeran semedê ke şar bizano ra Parka Demokrasî de ame têhet û heta fakrikeya ke des kilometre dûr bî, Guçu-İplikî meşyay. Karkeran bi slogan: "Guçu şaş mebo, sabre ma qediyayo", "Ma karker êy, ma bi heq ê, ma qezenc kenê", "Semsûr ramekewe karkero xo wayir bivejî" ame eştiş.

Karkeren ke meşyay Mahleya Kayapinarê de bi çepikî esnaf û gel zî hetkarey day karkeran.

Kanîreşî de dizdan keya veşna!

Qezaya Çewligî Kanîreşî de keye ya seyarfiroşî de Ayetullah Demîrî veşnay. Demir vat ke: "Zere keye min de 20 hezar TL pere min est bî. Ey pere dizdan berd û keye min ji veşna."

Newesê silikozis û pîyê hirê lajan o Ayetullah Demîr. Lajê xo bedo nêweşxane û dizdî kewtê keye. Demir; "Nika ez û hirê laje min ma teberî de mendî ez nêweş û perişan a.

Komela Ekolojîya Helepçe

Endamê Komela Ekolojiya Helepçe ameyê Amed belediye û xeylî sazgehê sivilan ziyaret kerdê. Endamê komele hedef û projeyê xo sazgehî parr kerdî û dayê zanayış ke ê wazenê serra ke vernîya ma de ya Amed de konferansê ekolojî bivirazê.

Komela Ekolojiya Helepçe ke hetê komêk ciwanê

Helepçe ra 1'ê Çileya 2009 de ronîya semedê projeyanê neweyan dest bi xebate kerde. Endamê Komele ameyê Amed bîy meymanê şaristanî.

Endamê komele izah kerdî ke ê fîkr û pêşnîyazê sazgehan genê û wazenê her çî ra ver muhîmîya sistemê ekolojî bimojnî ra. Endamê komele da zanayış ke, êy wazenê ziyaretê Iraq, Iran, Tirkîya û Sûriye bikerê. Dima do aşma ke vernîya ma de ya de, konferansê Ekolojiya Kurdistan bivirazê. Ey semedî ra zî xebatan kenêy.

TOKİ gunî vinî kena

TOKİ her ke şino gunî vinî keno. Amed, Dêrsim, Wan û cayên bînan de zî binesazî ra heta seresazkerdiş, bi problem êy. Şar bi derfetên xo probleman hal keno. **TOKİ** Üçkûyiya Amedî de hewan probelmî nêqedîyay ze cayên bînan şar bixo hal keno

NAVENDA XEBERAN - AMED

Tirkîyayî dema AKPî de viraştişê TOKİ zaf zêdbîy. Bi ney zêdbîtişî ra zî problemî zêdîyay. No zî şaran keno tenganey. Semedê tenganey ke bi şarî dano ontiş zî bêkontroleyi ra yeno. Amed, Dêrsim, Wan û herêmîn bînan de hewna probleman danê cuyayışî.

Dema ke TOKİ virazyenê, bi teybet zî herêmîn ke kurdîy estêye de daha zaf problem danê cuyayış. Bin mezzê rayîrberan û yên ke mîşaatî virazenê de, her hal herêma kurdan o, kurdîy zatî zor û zehmetîyan de cuyenê, esto.

Karekê kenê erzan û bêkontrol kerdê ra hewna zî probleman danê cuyayış. **TOKİ** Uçkûyiya Amedî de cayeke na gamî şaredarî kenayo, TOKİ herî tayn 5 rayan tamîrat kerdî. Dewrê şarredarî kerd ema hewna zî sererast nêbiyo. Hetê bînî ra zî rayîrbereya TOKİ dûkanen ke alaqeya ïnan tede çîno day qefilnayış. Warê dûkanan û şarî ano ziwan ke heme çîye TOKİ bêqanûn o. Hetê bînî ra zî Dêrsimî de zî 2010 de teslîm kerdê ema rayîra û binesazîya awe û qilanîzasyonî ze Üçkûyi yî çîno û şar muhatab nêvîneno. Çatîy peray, ceyan zî problem o.

Hewna qinalîzasyon problem o
TOKİ Uçkûyiya Amedî 4 serr qedîya ke şar tede ronişeno, şar her

tim gere kerd û keno ke TOKİ karê xo nêkeno beleqeq aîdatan gena. Şar ano ziwan ke TOKİ ze roja ke teslîm gitrotê hewna ze însaatî yo. Heme ca çamûr, çîm û şinahey çîno (ya ke esto şar xelisnayo û ronayo), derdê qilâsazyonî hewna dewam keno, zereyê bonan de malzemê bêqalîte karardê, teberî de zî qelişkîn dormeyê bonan de çiman ra nêremenê.

Qedera TOKİya Dêrsim û Üçkûyi

Dêrsimî de zî TOKİ 15 km dûr de virazyayo û 2010 de teslîm kerdê. Ema rayîr çamûr, şebekeya awa şimiştişî ca bi ca teqaye. Qinalîzasyon xetimyaye, tikey çatîy yayî eşt û tikey zî xeripiyay. Ceyan problem yanê bi kilmey kesen ke şîye ocayı hezar posman bîyê û bi derfetên xo, ze şarî Üçkûyi berxodana cuyayışî danê.

Sîyasîyan rê çîk çîno?

Hikûmat ney rojîn peynîy qanûn qanûnî ser de vejeno. Ema semedê mafê kurdan bi qanûn bikê himakî çîk zî çîno.

Çendey verî meclîsî ra ziwanê makî de xopawitişî vetîy ema, bi pere vetîy. Na gam zî wazanê ke giroteyên zîndanan ra tikey çîyan bivejê. Heta ney gamî, kesen tahlîfî bîyê mîyan de

Hêviya kombîyayışê wekîlê 4 parçeyî

EHMEDÊ BÎRA

Merdimo bê hêvi, ze keyê bê ceryan, tarî yo. Merdimê bi hêvi, ze rojî şikyeno dormeyê xo roşnî bikero.

Dilê heme kesan de goreya kerdişen ke, şikyeno bikero, heviy estêye. Tikey heviy zî estêye, dilê heme netewan de eyîn yê û vatis, waştiş û rengê tabloya ke wazanê eyîn yê.

Netewa kurd zî, na gam bi giranî enerjîya kûantûma mezzê xo, dayo hêviya yewiteya birayê xo yê ke kerdê çar perçeyî.

Belê, netewa kurd zano ke roj roja xebat û berxodanî yo. Roj raja yewiteyî û girotîş nasnameya kurdan o. Roj roja probelemîn serdestan ya ke, bi ma kurdan danê cuyayışî wedartî o.

Hêviya netewê kurd, wazanê berterafkerdişê fikrê serdestan û yewiteya çar perçeyê kurdan ardişê pêhet o. Bi hemeyê nêy xalan heviya ïnan mezzê ïnan de komê pêser bîyo, aştî û biratî ya dînyayî ra vengê xo berz kenêy.

Belê, eyîn demî de, heviya dilê min zî, bi dilê şarî kurdî ra yew o. Hevi keni ke, çar perçeyen kurdan de neferen ke vejyenê ver û na gam peşenyea kurdan kenêy, rojîn verê ma de, Hewlîr an zî Amedî de bêrê têhet û yewiyeya xo, bêsinoreyî û birateyî mîyan de cuyayışî ilan bikerê...

Roj roja ke Kawa Deheqî biqedîno yo. Roj roja mazlûmîn dînyayî xelaskerdişî yo. Rojîn muhîm ze; 15'ê Sıbatî, 8'ê Adarî, 21 Adarî, 4 Nisanî, 15'ê Tebaxî û ze nînan yên bînîy, eger bi manaya xemgîney û

geşeya ci pîrozkerdiş bibo, kurdîy her rojî ra daha nezdî azadîya xo benêy.

Belê min vat hêvi roşnîya zereyê keye û dormeyê xo yo. Eger kurdîy, bê hêvi bibêy, halê kurdan do xedar bo... Eger kurdîy bi hêvi bibêy, her nefer do roşnîya xo bido axa kurdan û heme cayenê ke kurdîy û mazlûmîn dînyayî de cuyenê ze çilayî roşnî bikerê. Ey demî de sere de Kurdistan û pey ra zî, hemeyê dînyayî tarîyeya mezzê serdestan bin pay bikerê.

Ma vînenê ke, heviyên serdestan zî estêye. Wazanê, mezzê ke dormeyê xo roşnî kenêy, bitefinê. Çilaya ke roşnî dano dormeyê xo wazanê; asîmile bikerê, bi zext û zordarî bitersinê, bi veşaney terbiye bikerê û herî peynî eger nêbo, qir bikerê.

Nimûneya herî zelal, vatişen wekîla CHPî ya. Fikir û zikirê xo eşkera kerd... Ez ay ra spas keni û vani eferin! Çimkî, ay zî hêviya dilê xo bê ters, bê xof û bê zûr ard meydan. Ay, heviya xo ya biserran, ke nêşkiyay bivaja, ze adirê koyê ke biteqo rayeke de ar ziwan... Raşteya xo heta ney gamî nimitbi. Deyax nêkerd. Ze bombeya fikrê CHPî ke Dêrsimî qirkerdi û heta ney gamî fikrê kûantûma ke quncikî dilê xo de nimit bî ard ziwan.

Tabî no vatişê raşteya CHPî ya. AKP zî bi ey nî mezzî ya. Dilê tu wekileke ay çîna ke fikrê xo bê ters bivajo-a.

Ma vîra mekerê ke her vatişen wina kurdan dahan bi hêz û yewiteya ïnan dahan geş keno. Azadîya kurdan hêza, hîs, vîn, mezz, goş, çim û pratîka ïnan ra ravêreno.

ey ê. Şar veng dano ke, wa heme giroteyên sîyasî ke bi des hezaran êy, bêrê verdayış.

Şarî mîyan de, ame peyhesiyâş ke, Mehmet Agar zî ihtîmaleke gird, do bêro veradayış. Fekê kamî abeno se, bertekê xo mojenê. Şarî mîyan de yeno vatiş ke, dewlete wazeno kamî verado goreya ey qanûnî aşt û anş oncenô û ey kesî zîndanî ra vejeno û vanê: "Wa hikûmet goreya sîyasîyan zî, qanûnî aşt û naşt bikero û hemeyê sîyasîyan verado." AMED

Pîrê otomotîka dinyayî El Cizîrî yê Kurd

Qada zanisteyî de, El Cizîrî yê Kurd ze pî û pîrê otomotîk, kompîtor û robotî yeno hesibnayış. Semedê ke kurdîy zaf ameyê talankerdiş ra, yeno taxmînkerdiş ke berhemên ey zaferey ameyê talankerdiş an zî veşnayış

Arêkerdox: Ehmedê Bira

Tarîxa kurdan de tikey neferî estêy ke, nameyê xo bi herfîn zerdin nê, bi herfîn elmasî dayê nuştîş. Nînan ra yew zî Îsmaîl Rezzaz El Cizîrî yê Kurd o. Dinyayî de heme zanistîy ey pîyê icatkerdiş robotan û kompîtorî zano. Bi desan roboten ke bi awe, va û dengeyî xebityay Amedî de viraşto.

Zanistîn dinyayî ey esasî otomatian vînayo û estbîyayîş robotan, ey ra zanê. Goreya vajîyeno Leonardo Davîncî ra û heme zanistîn îlmî ra zî roşnî dayo. Tabî kî ey zî, îhtîmaleke gird verînanê xo ra îlhâm giroto. Çiyêke yeno zanayış, serra V.Z. 300 de matematikvanê yûnanij Archytas gogerçineke bi buharî viraşto zî, zanistîn El Cizîrî pîyê otomotîkî hesibneno.

1136 de taxa Cizîrî ya Derîyê Çiya de ameyo dinya. Bi eslê xo kurd o. Nameyê ey yê tam, Îsmaîl Ebul Îz Rezzaz El Cizîrî yê Kurd o. 1233 de Cizîrî de cuyê xo vinî kerdo. Goreya rîvayetan, mezelê ey, Cizîrî de, mezelê ke Nûh Pexember tede yo de, nimite yo.

Orjinalala pirtûkî nêyeseno!

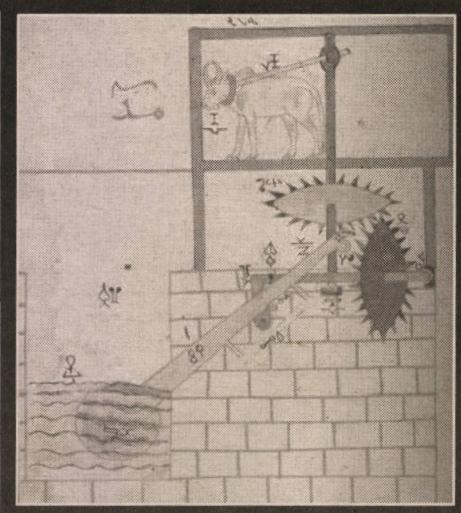
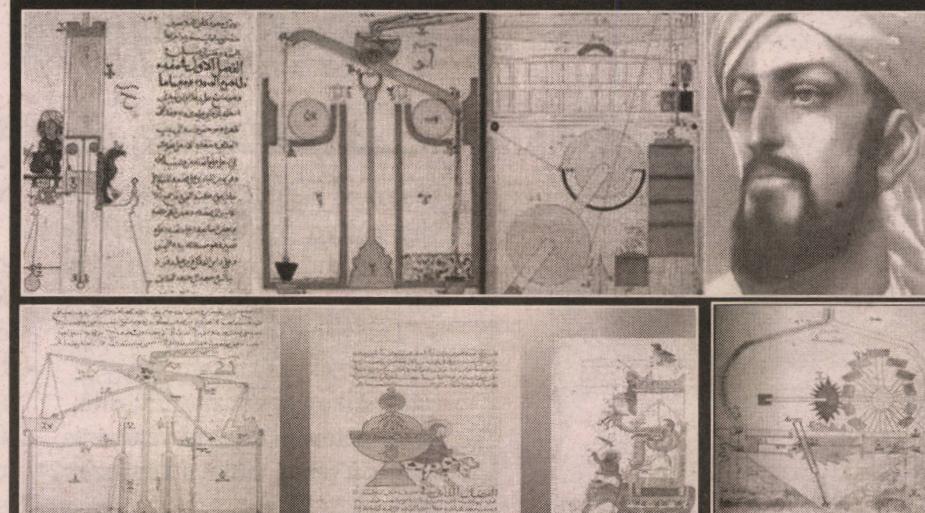
Pirtûka ey ya bi nameyê 'Kitab-ul Camii Beyn-el îlmî vel-amel En Nafi-i fi Sinaat-il hîye, Cezîra Botan, 1183 – 1208' de, nezdîyê 50 icadê xo yê zanisteya ke berên dinyayî akerdoi bica kerdo û nuştî. El Cizîrîyê Kurd derheqê zanisteya pozitif de wina vato: "Teknîka ke prafîka ci nêbo, do mîyanê raş an zî çewteyî de bimano."

Orjinalê ney pirtûkî goreya ke yeno vatis, nêresayo heta ney gamî, ema, 15 kopîya pirtûka ey ra 10 hebîy tewr bi tewr muzeyê Ewropayî de, 5 hebîy zî Tirkîyayî de muzeyen Topkapi û Kîtâpxaneya Suleymaniye de cayê xo giroto.

Kîtâp 6 beşan ra pêk yeno

El Cizîrî kîtaba xo 6 beşan ra pêk ardo. Bi kilmey, beşa yewin de, bin-kam yanê saeta bi awî û finkanîy yanê saeta awî ya bi find, an zî çila bi 10 şeklan icadê xo xêz kerdo.

Beşa diyine de, viraştişê amûrên mitfaqî yê robot ra 15 şeklî estêy.

Îcadê ey zanîngan de ders o

Rûpelîn tarîxi ra yeno zanayış ke dema Îsmaîl Rezzaz El Cizîrî yê Kurd de û ey ra pey heta ney gamî zaf zanîngehan de îcadê ey ke motor û robota sifte ders ameyo vînayış û rayîra zanistan roşnî kerdo û îlmî zanisteyî hîra kerdo û çiraxên ey statik û dinamîkeya projeyen Pîrê xo resnayê ney demî.

Ema ci heyf ke şarê kurd û netewêne ke vanê 'El Cizîrî yê ma yo' ey zêd nêdayê şinasnayış. Heta hinî bîyo ke netewa kurdan ra zî zafér kesiy ey nêşinasnenê. Tabî semedê ci (lej, veyşaney, talan û qırkerdişy) zaf êy. Ema lazim bi ke rayîberên kurdan her deman de veng û rengê ey bidaynê civatî.

Beşa hîrêyine de, semedê desmaj bigê viraştişê misînî ser de 10 şeklî estêy.

Beşa çarin de, emabarêner akerde yê awî, fiskiyey û muzikî ser de 10 şeklî estêy. Beşa poncine de, bîreke za xorî nîyo ra, an zî awa ke çemî ya herik-yenô ra, awî bigo û berzo cayeke berzî ser de 5 şeklîy estêy.

Bes 6'in de zî, şekl û xezkerdişen ke nêşibîyenê jûbîna ser yêne tewr bi tewran ra 5 şeklîy bi ca kerdêy.

Viraştişê û icatkerdişey amûrân heme bi hawayî otomotîk bixe-bityo ra ameyo viraştiş.

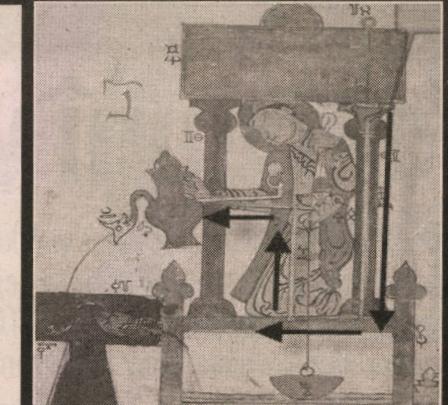
Pratîka icadê xo zî viraşto

Çiyêke yeno zanayış El Cizîrîyê Kurd şeklîn ke viraşto sifte maketê ey bi kaxit û çiyêne bînan viraşto, yo. Bi ney hawayî zî geometrikey û dengeya icadê xo ser de zî xebat kerdo. Ze makîneya hesabî ya ney gamî, meke-nîzmayeke şibîyeno ci, ey demî de viraşto û saeta bi awî xebat keno de bikar ardo. No zî esasî kompîtor ney gamî yeno hesibanyî

El Cizîrî tenê bi viraştişê amûrân otomotîk nê, dengeya ïnan ser de zî xebatê pîratîk ser de û problemen ke ey demî de zaf cuyayê bi otomotîk hal bikero ra xebat kerdo û serkete bîyo.

Xizmetkara otomotîk

Tezgaha kilîmî Jacquardî viraştbî ra,

Îcadê ey ra çend numûney

İcadê El Cizîrî yê Kurd goeya ke yeno vatis tenê pirtûkake nuştî de bi sînor nîyo. Zaf icadê ey yê otomomat û robot estê ke negirotê binê qedyî. Yenê ke yenê zanayış ra; saeta bi filin, saeta bi mûmin, saeta bi tawî-sêmelek û fiskiyen awî, şîfonên des şîşî û teşkilatên bînan, masaya ke otomotîk abeno û yeno girotiş, berên otomotîk, semedê awî bonco cayê berzî, pompeya ke bi awî xebat keno, robota ke mekanîk û bi awî xebat kenêy.

Saeta Ülû Camî a ey o

Saeta rojî yanê tîncî ke Ülû Camî yanê Mizgefta Girdî de, saeta ke bi

rojî xebat keno ey viraşto û ronayo.

Hewna zî cayê xo de yo.

İcatêne ke ey viraşte yê bi qeydkerde û eysenê ra tikey nêy ê. Ema goreya ke yeno taxmînkerdiş hewna zaf êy.

Berê otomotîk Amedî de viraşto

Çiyekî bîn ê yeno zanayış û na gam çîno, berê ke otomotîk abeno û geno zî Amedî de hukum darey hetakarey dayo ey û ey zî icadê xo xêz kerde û pratîka ci zî viraşto. Ema no gam berhemên ey ra çiyêke bieyso çîno.

Netewan vato yê ma yo!

Goreya ke yeno zanayış, ereban, tirkmenan û tikey netewêne bînan ardê ziwan ke, Îsmaîl Rezzaz El Cizîrî yê Kurd kerde malê xo. Çimkî bi mezgê serdestey fikiryay û semedê ke kesê zane û serkewe bi, hez nêkerde ke, El Cizîrî yê Kurd bi eslê ey name bikerê.

Dema ma de goreya ke yeno vatis nezdî 7 hezar ziwanî estêy û na gam zî 190 ziwanî bi fermî dewletan qebûl kerdo. Serdestan her tim waşto ke bê netew û ziwanê xo yêne bînan mekarnê. Çimkî serdestan ey deman de zî nêwaşte ke nameyê kurdan bi serkewtişan bêro vatis. Ey ra zî netewan dema ke ey dayo sinasnayış ontê hetê netewa xo. Raşteyî de El Cizîrî kurd o.

Hetê bînî ra zî yeno zanayış ke Ameda ke ey demî de bin hukum dareya banê Artûkyan bi de, El Cizîrî yê Kurd, bi imkanen hikûmdarî icadê xo ra zaferey kerdo rojevi.

Seserra tirkperst îktîdar de yo

MISTEFA ŞAHÎN

Tirkîya vîzêre sekerdbi ewro zî ha ey kena. Verê verkan, ma gera bîrûbawerîya (zîhînyet) tirkîya bizane, şirove û tarîf bikerê. Şarî Tirkîya rê kurd, rumî, armenî û laz, kesê roşnvîr û demoqrat, heqîqî bisilman, elîwî û vetere bîn hima her kes yew adres ramojnenê.

Firkaya Îttîhat û Terakkî. Na partî bîya, bêtâlîhiya şarê veter, bê tirkperestan û nîjada tirk, Anatolî û Traqya de malesef bîya felaketê her kesî.

Tirkîya de, na partî dost yad nîbena. Çimkî tim bîya sebebê felaketan. Çimkî qetl û qîtal kerd. Tirkîya de kesen muxalîf "Sedemî îstîla û îlhaq kerdina welatan, tafsîye û asîmîlasyon kerdina şaran a herî giran qirkerdina şarê veteran, sebebî her husimetîya no welat, na partî zanîyena. Ewro her kes zanê, Anatolî û traqya de hina zî projeyê ey dîkte cemate benê. Yewene ra yo zaferê zîhînyeti partîyên ewroyînan ya Tirkîya, tirkperestîya xo na partî ra girewta.

Beno ke, şima wendoxên erjayyan rê estbî ke, nameyê na partîya nîjatperest newe şinavito. Firkaya Îttîhat û Terakkî, sazîya tirkperesta a yewîn a. Dayika Partîya AKP, CHP û MHP ya. Bê ney partîyan zî, tewr-tewr komelê û sazîye tirkocaxî ê estê, êy seserraya Tirkîya sevk û idare kenî. Cihef ke, zedê seserraya idolojîya Partîya Îttîhat û Terakkî iqtîdarda ya. Ney kesan ra, beno ke biperse "na partîya nîjatperest kam awa / sazkerda?"

Malesef Partîya Îttîhat û Terakkî dezgeya çend wendekarî tibîye, hunerîya çend dewşîrmanîya. 1889 de ronîya. 1908 ra nat Tirkîya de iqtîdar de ya. Di Tirkîya de cemato gird destêk dane na idolojîya nîjatperest û tirkperestey. Eke êyî ke na partî sazkerde, ma mereq kenê, kamî yê? Çend kesî organîzekerî ïnanî, Evdila Cevdet, İbrahim Temo kurd bî. Mehmed Reşit Çerkez bi. Şefiq û Nazim şarê Yûnanî bî. Bi kilmêk, pêro kesî na sazî, dewşîrme bî. Vajerî ïnan zî pilî... Ziya Gokalp bi.

Na seserra na partî her qade cemate, zederê benate muhacîranî qebul dî. Komara Tirkîya bî dewleta muhaciran. Ha bi zext û

Dayika Partîya AKP, CHP û MHP ya. Bê ney partîyan zî, tewr-tewr komelê û sazîye tirkocaxî ê estê, êy seserraya Tirkîya sevk û idare kenî. Cihef ke, zedê seserraya idolojîya Partîya Îttîhat û Terakkî iqtîdarda ya

zor, ha bi perwerde û bi hesaba matematîki her kes angajmane na dewletî bi. Eke bila îstîsna hemê idarekerdoxî Tirkîya pê na idolojîya fermî, wey bîyî. Vizér zî ewro zî her serebunde Tirkîya, giştî ïnan, kerdîma ïnan esta.

21 Hezîran 1934 serebunde Traqya dest pê kerd. No 'pogrom' û yahudîyan bi. Pêrûnan welatî xo terk kerd. 6-7 Îlonî 1955 de armenî û rumî raste trajediya wahîm ameyê. Narey ïnan welatî xo terk kerd. Sere ney serebundan retebîya. Kes nedî û nê zî şinawit.

Nayan 1908 ra nat va kurd çînî yê. Kamîya kurdan ïnkar kerd.

Serwedartenê Qoçgîrî, mesela Şêx Seîd, Dêrsim û Gelîya Zîlânî de şarê kurd rasta qetîfam amê. Kurd 29 rey serewedarit. Êyî ke mende zî zaferê ïnan surgûn de cuye xo raverna. Ser û xover ro dayenê kurdan hala dewam keno. Kurd, kurd-bîyayî xo rê ranêvîyerte. Azadiya birêz Ocalanî, pê ziwanê xo pererde û xoserî demoqrafîk de israr kenê.

Tirkîya vizér sekerdbi, ewro heman çî kena. Zîhînyeta Partîya Îttîhat û Terakkî bîya sebebî zaf çîyan. Di Tirkîya de kurd dewlete ra serdin û, elîwî serdin û vetere bîn serdin û yê.

Têgeyrayîs

Zerweş Esnaw

Zerwesnaw@gmail.com

Heme şarî rûmetdar û

Dînyaye de di seyî ra vêşîr dewletê xo-serî est û. Nê dewletan ra tayê dewletan tena yew netewî ra nîviraziyî. Mîyanê nê dewletan de tayê etnîki est û nê nasnameyê etnîki tayê dewletan de bindestî û zeht û zordarî de yî û tayê dewletan de zî bineyke azadî ciwyenî û hetê nasnameyî ra tayê kulturanê xo anê ca. La dinya na hawa têneğeyrena. Heyanê key helinayîş dewam bikero. Unesco na babete ser ro vat a vat a qiriqa xo qerifnaya.

Vana ke: "Ey dewletê xoserî mîyanê to de çend etnîki est û pîrînî weye bikerî, ïnan ra wayîr bivejî, û dewlemendiyê dînyaye yî. Şima ciwyayîşê ïnan re fon wazenê ez no fon dena şima, beso ke ïnan ser ro tehdâyî mekerê."

E, tayê dewletan mîyanê xo de nê probleman safi kerdî. Mesela dewlata Fransa wexto ke qralîyet wederna, komare awan kerd, mîyanê aye de ci ciyayî est bîyî pîrînî hewana, homojen yew komel rona. Ci zordarî û ne-heqî est bîyî, pîrînî ceribna û siyaseto wuşk heyanî vist serrî ramit. A zî inka na politîqaye ra fek ver ra daya. Siyasetê xo bineyke nerm kerda û nê şaran ser ro serdestî sivik kerda. La hema zî bes nîyo. La hawayê verêni nîyo. Mesela şarê Brotonan, şarê Basîkîyan û Şarê Qorsîqyan tayê kulturanê xo hinê anê ca û kulturanê xo ser ro ciwyenî. Yanî dewleta Fransa tekdarî ra fehm kerda ke çîyo baş nîyo fek ver ra daya. İngîlîz zî Galleran ra, İrlandayan û İskoçan ra heq daya û hetta meclisê ïnan est û, goreyê xoserîyi ciwyenî.

Dînyaye de çend dewletî est û pêro zî rûmetdar û, şerefdar û. Eynê hewa çend şarî bêdewletî est û zî rûmetdar û şerefdar û. Ê pêro zî rengê dînyaye yî. Yew Milet yew milet bîni ra kam hetî ra beno wa bîbo qet serdestîya ey çin a û çini zî bîba. Heme miletî, heme şarî herjîyî rûmetdar û. Kam şar beno wa bîbo ma rîzdar û hurmetdar û. Senî ke ziwanan de têvernayîş nêbeno şaran ser ro de zî têvernayîş nêbeno. Kam vano ke miletê min, miletanê binan ra serek o, serdest o, nijatperestîya xişnî keno û islah nêbeno.

Bî goreyê qeydanê 1530î ey wext Xarpêtî de 14 taxê misilmanan û 4 taxê Armenîyan estbî. Peynîya seserra 19î de Xarpêtî de 2670 ban, 843 dikan, 10 camî, 10 medrese, 8 kitabxane û kîlise, 12 xan û 90 hemamî estbî. Wextê Mahmûte diyinî de (1834) awanê Xarpêtê ewroyinî "mezra" de

dest pêkeno. Şaristano newe verê bîyo merkezê eyaletî, mabînê ke beno sancax û Amedî ra girê dîyeno. Wextê Abdulazîzî de (1867) nameyê Xarpêtî yeno bedilnayîş û beno "Mamûrat ul - Azîz". Serra 1937 de Ataturk yeno şaristanî û bi waştîşey ey beno "Elazîk" no name badê beno "Elazîg".

Xarpête çimê hukudaran

Tarîxa Xarpêtî semedê ke talan û qırkerdişen ke bîyê pir o. Her tim bîya semedê aloziyan. Cayê kan ke turîstîy tede bigeyreyê zaf êy. Hima heme dewêñ kanañ ra şaristaney piiqyeno...

AVER PAYIZ

Bi goreyê çimeyanê tarîxiyan, şarî Xarpêtî yê tewr verênî Hûriyî yê ke V. Z. serranê 2000an de serhedî de cuyayê. Badê Hûriyîn hereme kewena destê Hîtîtan. Desthilatdarîya Hîtîtan ra pey M. V seserra newine de Ûrartûyî serhedî de dewleta xo ronenê û demêko derg Xarpûtî de hukmê xo dewam kenê.

Dizika Xarpûtî ewro zî hema sey rojî verênî payra ya û şopa wextê Ûrartûyan nîşan dana. Dizike de derencye kenîyayeyî yê mîyanê zinarî, tunêl, ode û rayîrê awe estê. Xarpêt wayîrê cuyê 4 hezar serran o.

Nameyê Xarpêtî yeno manaya Kela Kerrayne. Manaya "Har" î kerra û mînaya "pêt" î zî kela ya.

Xarpêt M.P seserra yewine ra heta seserra hîrêyine ra-ray binê nufûzê sîyasî yê Romayîyan de mendo. Labelê yeno zanayîş ke, wextê Kral Mîthrada-tesi yê Pontûsî û badê ey Xarpêtî çend ray wayîr bedelnawo. Seserra hîrêyine ya mîladî de wextê Împarator Diocletia-nûsî de temamê herema Xarpêtî de-kewta destanê Romayîyan.

Zaf hukumdaran waşto ke bigê

Badê cû mabînê Sasanî û Romayîyan de şerê ke benê Xarpêt mabînê nê dewletan de beno sînorê ixtîlafi. Xarpêt ge dekeweno destanê Bîzansan ge zî yê Sasanîyan. Seserra hewtine ra heta orteyê seserre, Bîzansan ra girêdîyena la-

belê nê tarîxi ra pey wextê xelife Omerî de erebî Sûriye û Irakî ra pey xarpêtî zî zeft kenê. Heta orteyê seserra desine şaristan destanê ereban de maneno.

Wextê ereban de zî sey wextê Romayîyan qet eserêk nêviraziyayo. Rêça ïnan tîya nîasena. Her di dewletan Herema Xarpêtî de tim hêzê xo yê sîyasî û leşkerî nîşan dayo.

Raya diyine Xarpêt seserra desine de dekeweno binê destê Bîzansan. Bîzansî wexto ke tarûzê misilmanan kenê tewr verê hêzê xo erşawenê Xarpêtî û tarûzê xo yê verênî de Xarpêtî zeft kenê tîya de şaristanek awan kenê û kelayan virazenê.

Tarîxe Bîzansî de nameyê Xarpêtî nîzdî nameyê ewroyînî yo. Bîzansan Xarpêtî ra "Harpote" vato û herema Xarpêtî zî bi "Mesopotamia" name kerda. Xarpêtî de desthilatdarîya Bîzansan heta peynîyê seserra yewindesine dewam kerdo.

Xarpêt û dorûverê ey şerê Milazgînî ra pey (26 Axûstos 1071) 1085 de dekewto destê Tirkan. No tarîx raştê dêwrê Selçûkiyan yeno. Desthilatdarîya Selçûkiyan ra pey seserra çaresine de demêk İlhanî û Dûlkadîrogûlları hereme de hikum kerdo. Şaristan, badê ïnan qasê çewres serrî binê idareyê Akkoyunluyan de mendo.

Akkoyunluyan ra pey Serra 1507 de Xarpêt dekewto bin idareyê Şah İsmailî û şerrê Çaldiranî ra pey Osmanîyan zeft kerda.

Şaristanê Xarpêtî, rojawanê başûrê herema serhedî de, beşa Feratî ya corêne de ca girewto. Hîrayîya erdanê şaristanî 9.281Km² yo. 826 Km² yê erdan gol û

bendawî. Behre ra berziya şaristanî hezar û 67 metre yo. Şîklê rîyê erdê Xarpêtî ko, plato û deştî. Şîklê herema şaristanî sey çarçewa yo. Rojhelatî ra rojawan dergîya erdan 150 Km û vakurî ra başûr zî 60 Km yo.

Xarpêt herema serhedî rojawanî ra girê dano. Rojhilat de Çewlîg, vakur de Dêrsim, rojawan û rojawanê başûrî de Meletî û başûr de Amed dorûver ey ro girewto. Ferat û polê Feratî sînorê Xarpêtî ra vêrenê. Ïnan vêşîr bendawa Keban, Karakaya, Kralkizi û ozluce zî dorûverê şaristanî de yê. Gola Hazarî mîyanê şaristanî ra 30 Km dûrî ya.

Semedê nufûsî humanîtîş tewr verê 1927 de bîyo û o çax nufûsê şaristanî 213.531 kes bîyo. Bi goreyê humanîtîş 2008î nufûsê Xarpêtî 547.562 yo. Qezayanê Xarpêtî mîyan de nufûs tewr zaf Qowancîyan de yo û nufûsê qeza 37.965 o. Qowancîyan ra dim nufûsê Depeyi zêdî yo. Tîya de zî 30.338 kes cuyen o. Nufûso tewr kemî Axin (2.978) û Xulaman (8412) de yo.

Ulu Camî: Hetê hikumdarê Artukan ra, mabînê serranî 1156-1157 de dîyaya viraştiş. Camîyanê hereme mîyan de tewr kehenan ra

yew a. Çargoşe

hameya viraştiş teberî ra girewte asena. Minaraya aye ya çewte û kerrayê aye yê neqsînî bala merdimî ancenê. Bi hîrê beşan virazyaya (Harim, cemato peyen û hewş). Dêsê zereyî yê camîye bi kemeran yewbînan ra girê dîyayê. Camî semedê ibadetî hema zî akerde ya.

Camîya Sarayxatûn: Na camîye wextê Akkoyûnan ra menda. Serra 1465 de maya Hesenê Dergî (Sara Xatûne) se mescît daya viraştiş. 1585 de temîr bîya û 1843 de şîklê xo yê ewroyêni girewta. Çargoşe hameya viraştiş. Mîyanê camîye çar sitûnan serro virazyayo nê sitûnî bi quba û dorûver zî bi tonozan padîyayo. Minara bi kerranê birnayan yê di rengan virazyaya.

Camîya Kurşûn: Wextê Osmanîyan, di Serranê 1738-1739 de hameya viraştiş. Camî çargoşe awan bîya û serê ayê bi qubeyêka pîle padîyaya. Dekewtişê kubeye tromponî yo. Çar pencerayê kuba estê. Serê qubeyan bi medenê guleyî padîyayo.

Mescît û turbeya ereb babayî: Wextê lacê Kılıçarslanî Giyaseddin Keyhusrevî, H. 678 de awan bîya. Minaraya aye tebera mabînê turbe û mescîdî de virazyaya. Berê aye mîyanê mescîdî de yo. Camîyanê Selçûkiyan mîyan de hetê viraştişî ra cayêko taybet gêna. Pilanê mescîdî çargoşe yo. Vî-yertişê quba bi hîrêgoşeyê Selçûkiyan reyde yo.